

TARİKATLAR, ŞEYHLER VE KULLUKTAN KURTULUŞ

7 Ağustos 2021

Yıldırım Koç

Kemalist Devrim'in veya genel olarak demokratik devrimlerin en önemli amaçlarından biri, insanların başka insanların kulu olmaktan kurtarılmasıdır.

Osmanlı Devleti'nden devralınan toplumda insanların epeyce bir bölümü şeyhlerin kulluğunu kabul etmişti. İslamiyette ruhban sınıf yoktur. Dini ibadette önderlik edenler bunu para karşılığında değil, "Allah rızası için" yaparlar. Ancak yüzyıllar içinde insanları başka insanların kulu yapan ilişkiler yerleştirilmiştir. Çağdaş bir ulusun yaratılabilmesi, demokrasinin geliştirilebilmesi, güçlü bir devletin kurulabilmesi, insanların başka insanlara kulluğunun engellenmesini gerektiriyordu.

İnsanların başka insanlara kulluğunun ne boyutta olduğuna 1987 yılında tanık olmuştum. O tarihlerde Yol-İş Sendikası'nın eğitim dairesinin müdürüydüm ve il il dolaşıp eğitim yapıyorduk. Bitlis'te işçi arkadaşlarla sohbet ederken, yöre halkının özelliklerini anlattılar. Ünlü devlet adamlarımızdan Kamran İnan Bitlislidir. Kamran İnan'ın babası şeyhmiş. Şeyh'in müritleri, Kamran İnan'ın babasının atının çamurda bıraktığı izde biriken suyu da, Kamran İnan'ın babasının abdest aldığı suyu da şifalı kabul ederlermiş.

1987 yılında yaşanan bu olay, 1920'li, 1930'lu yıllarda çok daha ciddiydi. İnsanlar, çeşitli nedenlerle, bir şeyhin müridi oluyorlar ve özgür iradelerini ona teslim ediyorlar, onun kulu oluyorlardı.

13 Şubat 1925 tarihinde Şeyh Sait ayaklanması başladı. Ayaklanma büyük zorluklarla bastırıldı. Şeyh Sait 15 Nisan 1925 günü yakalandı. 29 Haziran 1925 günü, aralarında Şeyh Sait'in de bulunduğu 29 kişi idam edildi.

1925 yılındaki Şeyh Said Ayaklanmasında önemli rolü olan kişilerden biri, Kürdistan Teali Cemiyeti Başkanı Seyyid Abdülkadir'di. Ayaklanma bastırıldıktan sonra İstiklal Mahkemesi, Seyyid Abdülkadir ile oğlu Seyyid Mehmet'in de aralarında bulunduğu kişiler hakkında idam cezası verdi. Birçok kişinin inancına göre, "seyyid"ler, Peygamber torunudur. Ayaklanmaya katılan şeyhler ve seyyidler idam edildi.

Seyyid Abdülkadir'in oğlu Seyyid Mehmet'in idamını Naşit Hakkı 1932 yılında yayımlanan **Derebeyi ve Dersim** kitabında şöyle anlatmaktadır: "Seyit Abdülkadirzade Seyit Mehmet'in ilmik boynunda iken sesi duyuldu. (...) Seyit Mehmet bağırıyordu: 'Evladı Resul (peygamber nesli, Y.K.) asılmaz, Evladı Resulü asan millet iflah olmaz!' Bu tegallüp ("tegalüb" olmalı: mugalebe, üstün gelmeye uğraşma, Y.K.) ve irtica hırılıtısına genç Türkiye'nin sesi, henüz otuzunu doldurmamış bir zabitin (subayın, Y.K.) ağzından yükseldi: 'Vatanıma hiyanet eden Resul de olsa asarım.' Bu ses manzaraya müstesna bir ulviyet (yücelik, Y.K.) verdi, vatan sevgisi hiyaneti boğmuştu." (Naşit Hakkı (Uluğ), **Derebeyi ve Dersim**, Hakimiyeti Milliyet Matbaası, Ankara, 1932, s.31-32)

Bu idamlardan önce, şeyhlerin asılarak öldürülemeyeceği inancı yaygındı. Cumhuriyet hükümeti bu boş inancı da parçaladı.

Şeyh Sait Ayaklanması sırasında kabul edilen 4 Mart 1925 gün ve 785 sayılı Tahriri Sükun Kanununun 1. maddesi şöyleydi: "İrtica ve isyana ve ülkenin toplumsal düzenini huzur ve güvenliğini bozmaya yönelik tüm örgütlenme ve kışkırtma ve teşvik ve kalkışmalar ve yayınları, hükümet, cumhurbaşkanının onayı ile doğrudan ve yönetsel olarak önlemeye yetkilidir."

Bu kanunun kabulünden sonra, Şark İstiklâl Mahkemesi 25 Mayıs 1925 günlü kararında bölgesindeki tüm Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası şubelerini kapatma kararı verdi. Ankara İstiklâl Mahkemesi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası binalarında arama yaptırdıktan sonra, bu partinin gericiliği kışkırttığı iddiasıyla gereğinin yapılması konusunda Hükümeti uyardı. Partinin programının 6. maddesi "Fırka efkâr ve itikad-ı diniyeye hürmetkârdır" biçimindeydi. Bu madde de değerlendirilerek, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 3 Haziran 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kapatıldı.

Sadri Etem 1933 yılında yayımlanan kitabında bu dönemde ağalığı ve şeyhliği şöyle anlatıyordu:

"Fırat'ın doğu sahilinden itibaren doğu sınırlarına kadar uzanan sahada feodalitenin (1) hukuki, (2) iktisadi, (3) dini şekillerini görmek daima mümkündü, bunlar sebepsiz değildi. (...) Derebeyi servete sahip olduğu gibi, araziye de sahiptir. Arazisi üstündeki insanların hayat hakkı da feodale aittir. Doğru vilayetlerine gidenler pekâlâ bilirler; 'Efendi köyleri,' 'Allah köyleri' diye tabirler işitmişlerdir. Bunlar feodal

hayatının en belirgin örneğidir, Efendi köyü, feodalın mülkü olan sahadır. Efendi köyünde insan, tarlanın ağacı, samanı, çöpü, hayvanı, sabanı gibi bir şeydir. Tarlayı sattığı zaman nasıl onun ağaçlarını da beraber devrederse, bey de köy halkını da aynı suretle alır, satar; tarlasındaki bir ağacı, bir otu nasıl istediği zaman söküp atabilirse, bu onun nasıl açık bir hakkı ise, köyündeki bir adamı da istediği zaman kovar, isterse öldürür. (...)

“Doğu vilayetlerinde, şeyh veya beyin dinî nüfuzu iktisadi nüfuzuyla beraber yürüdü. Doğu vilayetlerinin nüfuzlu şeyhlerinden olan Şeyh Sait, Şeyh Şemseddin ve diğer reisler, ya arazi sahibi yahut da çoban servetine sahiptiler. Zaviyelerin, iktisadi hareketlerini tamamlayan birer teşkilat olduğu muhakkaktır. Hatta o kadar ki, feodal iktisat, dini doğu vilayetlerinde bir tür feodal şekle sokmuştur. Büyük şeyhler ilahlıkla ilişkilidir. Mesela Şeyh Şemsettin yüzü örtülü bir ilah idi. Yine dikkat edilecek olursa, Dicle ile Fırat ve Ağrı arasında serpilmiş olan nice tarikat, mezhep vardı ki, hepsi birer feodal dinin yozlaşmış unsurlarını taşır. (...) Mesela ilah bir defa insan şeklindedir. Aşiret ilahları gibi. İlahlar arasında dereceler, sıralar vardır. Müslüman sayılan birçok kabile bu suretle garip inançlara saplanıp kalmıştır. Bunun için, Şark İstiklal Mahkemesi’ne gelen bir köylü isyan dolayısıyla kendisine sorulan soruya şöyle cevap verdi: ‘Bey, atına bindikten sonra neden yerde kalayım. O, silahı attıktan sonra ben durur muyum, bana niçin soruyorsunuz, bey emretti ben yaptım, yoluna canım kurban.’ “ (Sadri Etem, **Türk İnkılabının Karakterleri**, Kaynak Yay., İstanbul, 2007, s.79-80)

Kemalist Devrim’in gerçekleştirmeye çalıştığı en büyük işlerden biri, yüzyıllar boyunca şeyhlerin, toprak ağalarının, aşiret reislerinin kulu yapılmış insanların kafalarını değiştirmek, onları özgür birer birey haline getirmektir. Bu görev, en az Kurtuluş Savaşı’nda düşmanı yenmek kadar zordu. Bu görev günümüzde de geçerlidir.